

EKFRÄMJANDETS EXKURSION I SKARABORGS LÄN 1995

Thorsten Nilsson

Ädellövträdens och särskilt ekens vida värde för skogsnäring, flora och fauna, landskapsbild och kulturmiljö belystes åskådligt vid Ekfrämjandets årsexkursion i Skaraborgs län 28–29 september 1995. Ett åttiotal deltagare hade mött upp till starten i Stiftsgården Flämslätt, belägen vid Lerdala och Billingen i ett storslaget landskap, rikt på sjöar och kulturminnen. I linje med den nya skogspolitiken innehöll programmet en lagom blandning av virkesproduktion och alla andra värden i ädellövskogen.

Arrangörer på ett förtjänstfullt sätt var Skogsvårdsstyrelsen i Skaraborgs län och Stiftets Skogar, Skara. Länsjägmästare **Sven-Inge Karlsson** hälsade välkommen

och gav inledningsvis en karakteristik av Skaraborgs län, landet mellan Väneren och Vättern, med sina platåberg, rikedom på sjöar, kulturminnen och fornminnen. Länet är ett av våra mest utpräglade jordbrukslän men även skogsnäringen med en väl utbyggd industri har stor betydelse för sysselsättning och utkomst. Av skogsmarken, ca 390 000 ha, något mer än jordbruksmarken, är ca 72% i enskild ägo, ett utpräglat småskogsbruk. Av virkesförrådet är ca 7% ädellövskog. Häri ingår fågelbär som kan anses vara ett karaktärsträd för länet, delvis beståndsbildande, främst på platåbergens sluttningar. Detta var motiv till att fågelbär fick skydd enligt ädellövlagen.

Figur 1. Stiftsjägmästare Bengt Stenerås, Skara stift och länsjägmästare Sven-Inge Karlsson, Skogsvårdsstyrelsen i Skaraborgs län lyssnar engagerat på Erik Stååls inlägg. – Foto: Bengt Nihlgård.

Ekhage i Hjo

Val av huvudstammar och stamkvistning i 60-årigt, självföryngrat ekbestånd.

Stiftsjägmästare **Bengt Stenerås** presenterade först Kyrkans skogar i Skara stift, ca 27000 ha, och därefter exkursionsobjektet, som uppkommit efter betets upphörande på 40-talet. Finjordsrik bra ekmark med till synes högt pH-värde. Gallring i beståndet hade utförts först 1985. På en provyta hade gallring och kvistning av stammar i 7x7 m förband utförts till 6 m höjd.

Erik Ståål gav koncist råd om beståndets skötsel: gallra i dag, sedan var 4:e år, håll huvudstammarnas kronor fria och låt ej krongränshöjden bli högre än 8–10 m. Stamkvista bara huvudstammar i 14x14 m förband plus en del reservstammar till mindre höjd!

För sent insatta gallringar har medfört för korta kronor och en ekonomiskt negativ förlängning av omloppstiden för att nå eftersträfvade slutdiametrar på 70–80 cm. Med den aktuella goda stamtypen hos eken är det dock alltid lönsamt med de angivna skötselåtgärderna.

På de nyfällda stammarnas stubbskär kunde iaktas en besvärande missfärgning i kärnveden, vilket utesluter fané-uttag.

Bengt Nihlgård menade att orsaken var lågt pH-värde med järnutfällning som följd. Senare undersökning av Skogsvårdsstyrelsen visade också att markens pH i vattenextrakt på 30 cm djup var så lågt som 4,4.

Gunnar Almgren varnade för tanken på gran som underväxt eftersom den tar en stor del av den här rätt låga nederbörden och verkar försurande.

Omtänksamt hade kyrkans skogsskötare lämnat en del av det gamla moderbeståndet som minne vid entrén till skogsskiftet.

Gallring av ek på Kungslena Kungsgård

Arne Bengtsson, Skogsvårdsstyrelsen, presenterade objektet med beståndsdata och markerade huvudstammar. Beståndet, beläget på den bördiga sluttningen av Varvsberget, anlades genom plantering 1966 på f.d. betad enbuskmark. En mycket stor del av ekstammarna var svårt skadade genom barkdrag av älg. Är beståndet värt att producera vidare eller bör det avvecklas och ett nytt anläggas?

Erik Ståål ansåg att tillräckligt antal huvudstammar, oskadade eller med mindre skador som övervallas på 3 år, skall gå att finna i förband 14 x14 m. Dessa huvudstammar markeras, frihugges och stamkvistas till 6 m (torrkvist). Övervallning sker snabbt på ung ek. Även om kvistkvaliteten nu är dålig kommer kvistad stamdel slutligen ha en liten andel kvist. **Gunnar Almgren** gav som allmän riktlinje att från början gles ungek, som i detta fall, bör stamkvistas tidigt. Kontentan av bedömningarna blev att beståndet bör behållas, behandlas enligt receptet och hållas fritt från älgar och hästar. Ingen opponerade sig. Alternativet med

Figur 2. Presidiet vid Ekfrämjandets årsmöte 1995. Länsjägmästarna Gustav Fredriksson, ordf. (t.h.) och Arne Mirton, sekr. (t.v.). – Foto: Ulf Olsson.

Figur 3. De sju Linné-bokarna vid Ingesäter har imponerande dimensioner. – Foto: Bengt Nihlgård.

nytt bestånd skulle givetvis bli orimligt dyrt med anläggnings- och röjningskostnader (ekstubbskott).

Årsmötet

Efter återkomst till Flämslätt vidtog årsmöte, väl lett av ordföranden **Gustav Fredriksson**. Efter rutinärendena anmälde han en av Ekfrämjandet planerad, omfattande konferens om ädla lövträd på Yllan Företagscentrum i Kristianstad 23–24 november 1995.

Första dagen innehåller en skogskväll med tema "Ädla lövträd i vår kultur och natur och hemma!" Den vänder sig till allmänheten, skogsbrukare m.fl. Heldagskonferensen andra dagen har temat "Ädla lövträd i dagens och framtidens skog" och vänder sig till tjänstemän inom skogsbruk och förädlingsindustri, skogsägare m.fl. Ett stort antal kvalificerade föredragshållare och debattörer borgan för högtintressanta konferenser med alla tänkbara aspekter på våra ädla lövträd. De planerade aktiviteterna väckte allmän uppskattning.

Härefter fick **Nils-Åke Gabrielsson**, Trolle-Ljungby AB, mottaga Ekskrinet 1995 för sina enastående insatser med att utforma ett verkligt och i hög grad biologiskt anpassat program för bokskogens skötsel och förnygring på Ryssberget, Trolle-Ljungby-modellen. Som grund ligger en nära 40-årig gärning med bokskogen som största intresse, studier och erfarenheter av hur olika ingrepp påverkar bokbeståndens möjlighet till självförnygring. Ljusbalansering, täta ingrepp och beståndsklimat är nyckelorden i programmet. Resultaten har nu studerats av ett stort antal skogsmän. Modellen finns kort beskriven i Ekbladet (nr10) 1995, sid. 26-27.

Efter en utsökt middag med Gullspångslax som huvudrätt, vinet saknades dock, vidtog föredrag med bildvisning av naturfotografen och författaren **Tore Hagman**. Under rubriken *Ett solvarv* gav han en fascinerande skildring i ord och bild över årstiderna med naturen, träden, djuren och de sista strävsamma "naturbönderna" i samspel.

Förädlingsindustri

Andra dagens exkursion startade med besök i Trä-Tinas Snickeri, Skövde. **Kerstin Olby**, företagets chef, gav bland utställningshallens möbler, karakteriserade av självklar enkelhet, en högintressant bild av vad två systrar, ledare och designers, kan åstadkomma med hjälp av ädellövträ och 6-7 st duktiga anställda. Bland levererade möblemang, tagna ur den normala produktionen, kan nämnas de till Sagerska palatset samt till Astras huvudkontor.

Råvaran utgörs till ca 50% svenskt trä, mycket från trakten. Svenskt möbellövträ är billigt, ca 3-4000 kr/m³ jämfört med amerikanskt, ca 10-15000 kr/m³. Körsbär och ask från Amerika är dock mer jämnt, tätvuxet, kvistrent och färg-homogent än motsvarande svenska. Kraven på jämnhet i årsringar och färg för ett högt pris på en exklusiv råvara är att tänka på för svenska ädellövskogsskötare. I regel är kunskapen dålig både hos tillverkare och kunder vad gäller möbelkvalitet. Dålig kvalitet döljes ofta genom betsnings eller målning.

Prisexempel: stilen, klossad stol ca 3000 kr.

Deltagarna tackade Kerstin Olby med en stor applåd för en minnesvärd lektion.

Linnés boken

Vid naturminnet Linnés bokar informerade först Skaraborgs Skogsägare om sin verksamhet, som även innefattar industrier, bl.a. Träbränsle Väst, i bolagsform.

Därefter berättade **Birgitta Gärdefors**, Länsstyrelsen, om länets ca 100 naturminnen, däribland Linnés bokar på fastigheten Ingesäter, sju stycken med stammar och kronor som är imponerande. Vissa stamgrenar hade stagats för att hålla ihop. Med tanke på bedömd utveckling ifrågasatte vissa exkursionsdeltagare om bokarna vid Linnés västgötaresa 1746

varit så imponerande. Kanske var det andra bokar han beskrev?

Efter uppiggande kaffe fortsatte färden till Mölltorps gård och Stångesäter där godsägare **Karl-Axel Bergman** med hustru medryckande berättade om Mölltorps historia med vackra flickor, alunbruk och markanvändning från Linné till idag. Jordarna på Nord-Billingen (Tvilningen) är kalkrik morän med pH-värde ca 7, finjordsrik och vattenhållande. Detta gynnar ask och fågelbär som har stor utbredning i området. Frö- och gentäkt på fågelbär och ask, som är av mycket god typ, utföres i stor skala på Mölltorp.

Karl-Axel Bergman berättade vidare att Skövde förr hette Skadevi och Mölltorp kan betraktas som världens mitt genom sin ask (Yggdrasil), vidare att skogsbingel som är karaktärsväxt i askbestånden, också finns på vår hundralapp vid sidan av Carl von Linné. Kontrollera själv!

Askprovvyta vid Stångesäter

Askbeståndet har kommit upp spontant efter det intensivt bete upphört och gles, grov al avverkats. Ålder 56 år och medeldiameter 23,6 cm, två gallringar varav den första vid 45 års ålder innebär en dimensionsutveckling långt under det möjliga. Följande åtgärdsförslag gavs av experterna: gallra med 4-5 års intervall till 80 års ålder, då önskad slutdiameter 40 cm skall kunna nås. Vid en aktiv skötsel från starten hade slutskörden kunnat ske vid 60 års ålder med ett helt annat ekonomiskt resultat. Asken saknar skiktningförmåga och måste därför, för snabb utveckling, gallras med mycket täta intervall. Asken var av mycket god typ, rakstammig, med få klykor och utan skador av frost och vecklare. Självföryngring under skärm sker lätt i denna beståndstyp.

Ädellöv på åkermark

Sydved genom regionchef **Yngve Karlsson** bjöd på välsmakande lunch i Stångesäter varefter färden gick vidare till Berg och markvärdarna **Rune** och **Peter Johansson**, välkända ekfrämjare. På deras mark har anlagts ett större försök med ädellöv på åkermark, omfattande förutom ädla lövträd även sykomorlön, hybridasp och poppel. **Hans Liedholm**, Skogsvårdsstyrelsen berättade om försökets uppläggning och resultat. Följande noteringar och råd är värda att återge.

I blandningen ek - lärk måste lärken snarast kvistas för ökat ljus till ekplantorna och dessa hyfsas med sekator. **Erik Ståål** menade att det var helt felaktiga provenienser av ek (Holland) och lind (Ungern) som använts. **Gunnar Alm-gren** påpekade att linden, här med upprepade förgrening, kräver täthet eller skärm. Den bör dock bli bättre när den sluter sig. Behandling med Kerb, 4 kg/ha, i december 1992 av vissa ytor hade gett mycket god effekt på markvegetation och plantutveckling. Sykomorlön hade jämfört med andra trädslag utvecklats mycket väl. Sekator är alltid ett lämpligt redskap att använda i ädellövplanteringar, på eken i mars, på fågelbär under växttiden. Kraftig försommartorka under 2 år efter planteringen hade orsakat stor avgång.

Bevarad slätteräng

Brunsbö Äng, naturreservat strax utanför Skara, är en av landets största bevarade slätterängar av äldre typ, ca 30 ha hävdas genom årlig slåtter och fagning. Birgitta Gärdefors berättade om olika skeden i ängens förhistoria med varierande intensitet i uppodlingen. Bebyggelse fanns redan under yngre stenåldern, ca 1500 f. Kr. En ny period av uppodling inträffade under yngre järnålder (800-1000-talet) då en by utformades. Fossila

odlingsrester, fornåkrar, gravfält, fägata och husgrunder ger en bild av hur dåtidens byaliv var organiserat.

Inom ett begränsat område har den traditionella ängshävden nu återupptagits efter perioder av svag eller eftersatt skötsel. Rester av värdefull ängsflora finns i såväl ängs- som betesmarken. Trädvegetationen domineras i dag av vidkroniga ekar och grupper av hasselbuskar. Målsättningen är att hävda området så att karaktären av slätteräng och hagmark i möjligaste mån bevaras. Problemen är höga kostnader för ängsbruk samt fortgående försämring av betet genom allt större vidkroniga ekar. Ett skede med förnyring av lövskogen på del av arealen genom avlysning av betet, så att vissa partier växer igen, ansågs nödvändigt för att långsiktigt behålla karaktären och motverka utarmning av mark och flora.

Efter rundvandring genom reservatet presenterade Skaras kommunekolog **Len-nart Kjellberg** en utförd inventering av stora ekar (större än 1 m brösthöjdsdiameter). Inom kommunen har registrerats ca 100 st ekar med tillhörande signalarter och hotade arter.

Efter kaffepaus avslutades en välarrangerad och minnesvärd exkursion 1995 av **Gustav Fredriksson** som tackade arrangörer och alla medverkande. Minnesgåvor överlämnades till **Sven-Inge Karlsson**, **Bengt Stenerås**, **Hans Liedholm**, och **Arne Bengtsson**. Särskild uppskattning uttrycktes för ej närvarande **Kerstin Olbys** och **Tore Hagmans** tidigare insatser.

Till sist hälsade ordföranden Ekfrämjandets medlemmar välkomna till novemberarrangemanget i Kristianstad och till 1996 års exkursion som enligt önskemål förläggs till kända ekar på Vingsö.